

М. ПЛЕВАКО.

ЩО ТАКЕ "Просвіта"

6.885

10

Ч. 1.

М. ПЛЕВАНО.

ЩО ТАКЕ „ПРОСВІТА“

І ЯК ЇЇ ЗАСНУВАТИ.

1. Про освіту нашого народу в минулому.
2. „Просвіти“ на Україні після 1905-го року,
їх історія та значіння.
3. Теперішні „Просвіти“, як їх засновувати та
що вони повинні робити.

Львів. Бібліотека
АН УРСР

434 (234) 115

~~2520~~

Львівська державна
наукова бібліотека

№ 4663

„Блажен, хто сіє у народі
Зерно найкраще на землі:
Зерно любові, братерства, згоди
В громаді, в хаті і в сім'ї...

О Кониський.

6885

Настала велика пора для Українського народу, упали кайдани з його, і вільно йому тепер жити і розвиватися. Мусить він подумати і про державний лад на своїй землі, але чи не найперше про те — як здобути освіту, як вийти з темноти, до якої привела його царська неволя. Царський уряд гнітив і нас і наших батьків, і дідів та прадідів — заборонив нашу мову, зачинив нашу школу і страшно глумився над нами... Нема вже тепер того, та лишилися наслідки тих часів — безпросвітність, темнота, а хто не знає, що то є найбільші вороги і щастя і самої волі. Боротися з тією темнотою і побороти її — то є одна з найперших наших завдань, а для того треба українцям взяти усю управу на Україні в свої руки і всю землю свою укрити рідними школами. Окрім того треба заводити скрізь читальні, книгозбірні, видавати книжки та часописі, закладати просвітні товариства. Найкращим з таких товариств є — „Просвіта“. Про се товариство — що воно, для чого і як його заснувати — і написано отсю книжочку. Починаємо здалека: розповідаємо раніше про те, яка освіта була на Україні в далекому минулому і як він згубив її разом із своєю волею... А вже після сього розказуємо яка освіта тепер на Україні, як її поліпшити і яке значіння в сій справі можуть мати „Просвіти“.

I.

Про освіту нашого народу в минулому.

Вже дуже давно живе наш народ на тих землях, що звуться тепер Україною*). Не завше народ наш був такий як тепер, він пережив багато і добрих і лихих часів і зазнав чимало всяких змін.

Жив він і самотійним життям, зазнав і тяжку неволю—спершу татарську, а потім литовську, польську і нарешті московську. В таких обставинах не зміг народ український утворити сильної своєї держави, не зміг він зробитися і культурним, освіченим, хоч в такий мірі як народи сусідні. Народові нашому не вільно було самому дбати про свою освіту, самому впорядковувати своє життя, а мусів він приймати чужі порядки то польські, то московські і чужу освіту. Правда бувало так, що й на Україні стояла добре освіта, коли сам народ дбав про неї, але як тільки починали панувати над ним чужинці, знов занепадала освіта і знов темним та убогим робився народ. Так, в той час коли Литва завоювала Україну, то українці були куди культурніші освіченіші за литвинів. Тим то литвини почали переймати від українців і віру й освіту, почали і говорити і писати по українському.

Під Литвою легко було жити українцям, бо литвини не тільки не ламали наших порядків, а й сами переймали сі порядки та наші звичаї. Та настали інші

*) Україною звано ті землі, що їх заселяє український народ—губернії: Київську, Подільську, Волинську, Херсонську, Катеринославську, Полтавську, Чернігівську, Харьківську, а також частина губерній—Таврійської, Бесарабської, Люблинської, Сідлецької, Гродненської, Мінської, Курської, Вороніжської, Ставропольської, Донщини та Кубані. Крім того народ наш живе і в Австро-Угорщині—в Галичині, в Буковині та по Карпатському підгір'ю. На землях сих народу нашого живе щось коло 35 мільйонів.

часи. Року 1386-го Литва об'єдналася з Польщею. Українські землі, що були під Литвою, на деякий час зберегли ще свої права, а пізніше досталися полякам у власність. Польська держава була тоді і сильніша і культурніша за Литву та Україну; польська мова уважалася за найкращу, польські звичаї та порядки почали заводити в себе і литовські князі та пани і українське панство. Пани українські йшли слідом за польськими, вони спольщилися зовсім і віру католицьку прийняли—за те їм віддані були українські землі вкупі з людьми, що на землях тих жили, отже заведено було тяжку панщину. Далося ж у знаки українському народові панування чужинців поляків та своїх перевертнів! Тяжкі були польські порядки: наших людей не приймали ні на яку державну службу аж поки вони не попольщуться; їх нікуди не можна було вибирати, заборонялося їм навіть торгувати та ремеслом якимсь займатися—всякі права мали лиш поляки, наші ж люде були безправні, і звали їх не інакше як хлопцями або бидлом...

Нікому було дбати про наш народ—не дивно ж, що зубожів і знов став темним, недивно ж, що знов занепадала освіта на Україні.

А поляки все більшу силу забирали на нашій землі. Їм уже мало було того, що пани українські та вище духовенство перейшло до їх, ради роскошів польських зрадивши свій рідний край і вони намірилися спольщити й простий наш народ і для того завели на Україні унію—спілку православної віри з католицькою.

А спілка та була така: українська церква визнає над собою владу римського пани (найстаршого над усім католицьким духовенством), а служба, церковні обряди й книжки лишаються старі, православні.

Унія ся була дуже користна старшому духовенству українському, бо ж воно спольщилося, хотіло в рос-

кошах жити та зовсім незалежно від православного патріарха, що жив у Царьграді. Нічого й говорити, що полякам—католикам се було дуже до вподоби, та й унія сама—се ж їхня була вигадка, бо вони довго вже хотіли перевернути православних на католиків, українців на поляків. Народові українському ся унія дуже не подобалась, але він був темний та забитий, легко піддався польським умовленням, і пройшов би був довший час отак, увесь народ спольщився б, бо прийнявши віру католицьку, перейняв би від поляків і мову польську і звичаї та порядки. Та так не сталося. Воборону народности української виступили в той час брацтва.

Брацтва—то такі українські товариства, що дбали про церковні справи та про народню освіту. Заводили їх не духовенство та й не пани, що одвернулись від свого народу і що про їх говорив письменник український тих часів, Іван Вишенський: „На панів же ваших руського роду не надійтеся, в них же ність спасенія“. Заводили ті брацтва міщане (люде, що живуть по містах, городах)—купці, ремісники, робітники то що. Попереду брацтва були тільки церковними товариствами, і закладали їх парохвіяне при своїх церквах.

Такі брацтва найперше допомагали своїй церкві збирали для неї гроші, прикрашали її, далі—заводили шпиталі, де доживали свого віку старі та каліки, давали милостиню, особливо тим, що попадали до тюрми, позичали бідним гроші і т. д. Справи всякі у брацтві рішались усім товариством чи вибраною управою, а вступати у брацтво вільно було кожному. Порядки в брацтвах були справді християнські, судили й карали вони своїх членів навіть за лайку. В ті часи серед вищого духовенства на Україні були великі непорядки, нелади, а то й розпуста та піянство. То ж коли брацтва увійшли в силу, вони піднімали голос і проти та-

кого духовенства (найбільше єпископів) і добивалися що таких скидали з церковних посад. А як настали лихі часи для українського народу, як одвернулось од його панство, а далі заведено було й унію — тоді брацтвам стало роботи ще більше. Братчики бачили, що народ наш темний, а що католики освічені й легко беруть гору над українцями, що вони заводять школи, в яких українських дітей перевертають на поляків. Зрозуміли братчики се і рішили й собі також заводять школи, а в школах тих учити своїх дітей так, щоб вони виходили освіченими українцями й щирими борцями за свій народ. Католики заводили друкарні й друкували багато книжок проти православної віри та української народності.

Також і братчики взялися заводити друкарні й писати та друкувати книжки проти унії, проти замірів католиків спольщити наш народ. Найстарше й найславніше братство було у Львові. Воно перше з усіх купило друкарню, а далі завело й школу, — се братство й вело перед у роботі, у просвіті рідного народу.

„Перше“, говорили братчики треба, „щоб при церкві братство церковне було, друге — щоб друкарня стала за для книг божественної науки, третє ж — школа хай буде на науку дітям“. Після Львівського братства й інші що були у Луцьку, Києві й по інших містах, взялися заводити школи та друкарні. Школи були всякі вищі й народні нижчі, і по всіх тих школах мали право вчитися і діти селян, міщан, козаків а рівно й панів. Вчили по тих школах, і слав'янської мови і чужих, як от польської, а то й грецької та латинської, а вчителів вибірали братчики добрих, знаючих, щоб добре йшла наука.

Пройшов якийсь час, і вся Україна укрилася школами та друкарнями, з'явилося багато освічених, учених людей з нашого народу, і люди ті завзято й

з успіхом змагалися проти унії, польщизни та проти поневолення народу панством. Наші учені та письменники закликали стояти за правду та народ і вказували як тяжко живеться на Україні. Один з тодішніх письменників Мелетій Смотрицький в своїй книжці хоч і польською мовою так, наприклад, говорить від лиця ніби самої України: „Горе мені бідолашній, горе нещасливій, з усіх боків обідраній, що й тіло моє безодержне на сором виставлено! Руки мені сковано, ярмо на шиї, пута на ногах, ворожий меч над головою, вода глибока під ногами, навсереги огонь палючий, зусюди плач, страх, гонеться. Смерть по городах і селах, смерть по полях і гаях, у горах і в ярах земних. Нема місця спокійного оселі безпечної. День минає в муках, віч ночую стогнучи й зітхаючи... Була я колись прекрасна й богата,—тепер я покалічена й убога.. Я тепер—ганьба, сміховище в людей, а була ж я убраніша й гарніша за всіх: прекрасна як зоря на сході, одна в моєї матері, чиста як голубка,—на диво морям і янголам.. Породила я діток: згодувала й викохала їх, а вони позрікалися мене і стали мені соромом та ганьбою. Вони поздирали одержу з мене і голу вигнали мене з дому, одняли красу мою і гарність обличчя мого... До кого йти мені. Де прихилитися? Хто мене оборонить? Другий письменник тогочасний, Іван Вишенський, писав теж горячі, щирі листи в оборону краю та народу укаїнського. Він без страху говорив правду про страждання народні, про народню темноту та убожество і обвинувачував усьому єпископів та панів—запроданців.

Окрім брацтв завзято повставало проти польського панування на Україні ще й козацтво. Спершу козаки боронили землю українську та й польську від татар та турків, і польський король та пани раді були, що козаки їх захищають. Згодом козаки стали домагатись від Польщі більших прав, а пани польські не тільки

тих прав козакам не давали, а однімали у їх і ті що були. Козацтво взялося тоді за зброю, почало воюватися з польськими панами і за свої права, і за увесь народ український.

Тяжка, жорстока й довга була боротьба козаків з поляками—вона тяглася до того часу як гетьман український Богдан Хмельницький, піднявши проти поляків усю Україну, почав справжню війну з Польшею і зробив Україну вільною на якийсь час. Багато лиха зазнала тоді Україна, багато народу нашого загинуло в тій боротьбі але ж і виборів народ собі що хотів-оборонив свої давні права і вольности від панів, здобув собі волю. І брацтва вийшли переможцями із боротьби з католицизмом, з унією та з поневоленням народу нашого—вони зберегли віру давню, звичаї українські, а головне високо підняли освіту на Україні, Але Україна ослабла від повсякчасної війни то з татарами, то з поляками, народ знемігся. І от гетьман український Богдан Хмельницький, добра да спокою бажаючи народові, приєднав Україну до Московщини. Він міркував так, що Москва, як рідна сестра захистить Україну від татар, турків та поляків. Року 1654-го сталося се об'єднання України з Московою як рівної з рівною—в дружбі мусіли сі народи жити, помагати повинні були один одному, але кожен мав жити по своїм звичаям та управляться по своїм законам. Та помилився Богдан Хмельницький. Москва, московські царі скоро нарушили умову й поламали права наші й вольности давні: навели на Україну свого війська, завели свої порядки й управління. Хмельницький побачив свою помилку і надумався розірвать спілку з Московою, але скоро помер. Дальші гетьмани теж намагалися здобути Україні колишню незалежність. Та Москва сильніша була і не давала волі Україні. Вона вже дивилась на Україну як на свою власність і воювалася за неї з Польшею, що й собі

теж хотіла забрати українські землі. Поговоривши між собою Москва та Польща поділили Україну на дві частини — на правобережну (правий берег Дніпра), що достався Польщі, та лівобережну (лівий берег Дніпра), а також і Київ хоч він стоїть на правому березі, що взяла собі Москва. З того часу отак і була Україна поділена на дві частини. Тільки пізніше, в кінці 18-го століття, коли Польща ослабла то й її поділили між собою Росія, Прусія й Австрія. Після того поділу до Росії одійшла й правобережна Україна, а до Австрії українська Галичина, що була під Польщею ще за часів сполучення України, Литви та Польщі в одну державу. Тяжка була неволя російська, ще тяжча ніж колись польська. Надто ж багато лиха та горя принесли Україні російські царі — Петро I, Катерина II, Микола I та Микола II. Сі царі знищили й найменші права українські. Петро I почав утиски проти козацтва, а Катерина II й зовсім скасувала гетьманський уряд, козацькій устрій на Слобожанщині й зруйновала Запорозжжє. Року 1787 завела Катерина й панщину на Україні.

Із старшини козацької вона зробила „російское дворянство“, роздала їм землі українські, заселені народом нашим, аби тільки вони були вірні їй. І сі запродавці, зрадники справді були їй вірними слугами, і мов кати мучили вільний український народ панщиною. Знов зрадило панство свій народ і продало свій край за ласку царську Росії, як колись Польщі. Знов народ наш лишився без проводирів і знов став темний та убогий. Колись його порятували брацтва, а тепер і думати про се нічого було — справу народньої просвіти взяло на себе російське правительство. Що ж з того вийшло, як же воно „Просвіщало“ наш народ? Воно завело такі порядки і таку освіту на Україні, що то вийшло тільки зло народові, а не добро — народ став темним і безпросвітним... А колись же дуже добре сто-

яла освіта на Україні. Брацтва завели багато шкіл на Україні, завели друкарні, народ був грамотний і освічений і про це говорять не тільки наші історики, а й чужі люде, яким довелося в ті часи бувати на Україні. Так за часів Богдана Хмельницького (року 1652 го) через Україну переїздив діякон—чужинець Павло Аленський. Він звернув увагу на життя та звичаї нашого народу і промітив, що українці дуже прихильні до освіти, а приїхавши до дому, він описав що бачив у нас: „По всій землі козаків ми помітили чудову одзнаку, яка нас дуже здивувала“, писав Аленський,—„усі вони, за винятком небагатьох, навіть більшість жінок їхніх і дочок уміють читати. . Крім того священники навчають сиріт і через те вони не тиняються по вулицях не-уками“. Тай пізніше у 18 ст. освіта на Україні стояла добре: по переписах 1740—1748 р. р. у сьоми полках Гетьманщини на 998 сел було 866 шкіл. А ще трошки пізніш в Чернігівському полку на 142 села було 143 школи! Села тоді були, розуміється далеко менші ніж тепер, і все ж таки у кожному селі була своя школа, се показує, що народ наш добре розумів необхідність освіти. Маємо ще й інші вказівки на те, як любив народ наш свою школу і з якою охотою учився в ній. Року 1760 го росіянин Теплов, секретар гетьмана Розумовського, зовсім неприхильний до українців писав що хоча школи на Україні заводяться самими українцями, без усякої допомоги правительства Російського але діти вчаться з великою охотою і учнів по школах усе прибуває. Року 1786-го теж росіянин Шафонський, що описав Чернігівське намісництво, свідчить: Найбідніші міщанські та козацькі діти з доброї охоти до школи йдуть і хоч часом терплять голод і холод, але охоче й пильно вчаться*.

Коли б і далі український народ сам завідував сиравою народньої освіти, то грамотність, свідомість та

знання всякі серед його ставали б усе більшими. Але як сказано вже, справу освіти на Україні почало вести російське правительство на свій лад і тим дуже скривдило наш народ. Вже за царя Петра 1-го почалися утиски на українську мову та на українські книжки: він звелів на Україні „ніяких книжок, окрім давніх церковних, не друкувати та й старі церковні книжки до друку виправлять і рівняти з такими ж московськими, щоб були зовсім однаковісенські, щоб нікої одміни і особливого наріччя ні в яким разі не було“. При Катерині II занехали й українські школи, які так любив народ і яких було так багато, а заводи́ли натомі́сь на Україні школи російські, чужою російською мовою,—всякому ж відомо, що справжня просвіта серед народу можлива тільки тоді, як вчити по школах рідною мовою. Ні батьки, ні діти такої школи не хотіли, цуралися, тому то російське правительство тільки силою могло примусити українців учитися в сій школі. І воно не задумалося се зробити. Так наприклад, за часів Катерини смотрителєві Ніженської народньої школи від російського правительства було надіслано такого циркуляра: „По получении сего, собрав 45 дѣтей, сочинить имъ при себѣ именной списокъ и прибѣть его въ классѣ на стѣнѣ, чтобы учитель могъ знать, кого нѣтъ и настаивать на посѣщеніи у родителей и опекуновъ при содѣйствіи полиціи“. У свої школи українські діти *били* охочі до науки, а до чужої, бач, треба було їх через поліцію *заяняти*. Ся правительствена школа нашим дітям була справді чужа, незрозуміла тяжка, а вона ж, ся школа, цілих 200 років існує вже на Україні, 200 років мучить та зату́манює наш народ і робить з його, перевертнів та покручів... До чого ж привела наш народ чужа школа, що сталося з нашою освітою? На всім просторі української землі народ неграмотний, темний, замерла просвіта, немає навіть у народа до науки й охоти такої як

колись. Та про се найкраще говорить шкільна статистика, відомості про школи число грамотних людей і т. д.

Так наприклад, року 1768 го в теперішніх повітах Чернігівському, Гродненському та Сосницькому було 134 школи, причім одна школа унадала на 746 душ, а року 1875, більш як через 100 літ, у тих самих повітах було тільки 52 школи і на одну школу унадало 6730 душ. Де далі, то все гірше було, все більше й більше заепадала просвіта на Україні. Правительство російське зовсім не дбало про неї—воно не дозволяло вчити по школах на Україні українською мовою, усі гроші—податки, що брало правительство з України, йшло на всякі інші державні потреби. (Між иншим і на такі як війсьню, поліція то що). Правда, з того часу як шкільною справою почали завідувати земства і на Україні школи покращали. Земства поклали багато праці і витратили дуже багато грошей на заведення шкіл, але й уся нова, земська школа користи нашому народові не принесла і не підняла освіти на Україні, бо була чужою для українців. Хоч як добре по тих школах земських вчать учтелі, хоч які гарні там книжки та все инше, але ж все те не підходить для нас, все те чуже для нашого народу, бо і вчителі ті чужі для українських дітей, говорять і вчать їх чужою російською мовою, і книжки написано тією ж незрозумілою мовою... Б'ються, мучаться діти наші над тими книжками, а користи з того ніякої, тільки шкода, бо навчитися добре російської мови не можуть, а тим часом свою рідну починають зневажати. Ото ж і виходять з тих дітей перевертні, покручі, що й мови своєї цураються і звичай давніх знати не хотять. І пнуться ті людці до чужого московського панського, з московською бач мовою звязані всякі права, з нею легше й краще на світі живеться. Так було досі. Але тепер все відмінилось—і люди всі рівні, і мови всі од накові

права мають. І українська мова, звісно, матиме всякі права як колись у старовину—її буде заведено й по школах, і в суді, і в церкві і скрізь, тоді знов народ наш зробиться освіченим, тоді знов виб'ється він з темноти й неволі. А яка страшна темнота на Україні зараз через ті утиски над мовою рідною та школою, найкраще видно з таких відомостей як статистика грамотности у нас та в інших краях. Інші держави добре розуміють вагу освіти (звіснорідної освіти) там народ і заможний і грамотний. Так, у бельгійців на 1000 душ упадає грамотних 998 (майже всі грамотні), у німців на 1000 душ—грамотних 980, у французів—979, у росіян—тільки 212 (у деяких місцях більше), а у нас на Україні й того менше: по деяких губерніях на 1000 душ—грамотних усього тільки 90 душ. Окремо по українських губерніях буде так: у Волинській на 1000 душ—грамотних 94 (в Овручському повіті навіть 63), у Київській—118, у Подільській—107, у Херсонській—153, у Катеринославській—144. Ці відомости зібрані були року 1897, 20 літ тому але й тепер вони були б по сих губерніях не дуже кращі. Що до Харківської губернії, то про неї відомости є й з пізніших часів. В 1913 році Харківське губернське земство зробило перепись щодо грамотности по всіх повітах Харківщини, і з того перепису вияснилось, що на 1000 душ в Харківщині грамотних трохи більше ніж 200—найбільше грамотних в Сумському повіті (280 на 1000 душ), найменше в Ізюмському (180 на 1000 душ). От як стоїть освіта в нашому краї, от до чого привела московська школа український народ! Гірко се сказати, тяжко подумати, але сьому правда—народ наш неграмотний, темний і безпорадний. Але ж не треба духа вгапати—треба тільки взятися за роботу, треба зібрати усі сили, і освіта народня підніметься, і народ здобуде собі щастя та спокій! Колись,

як знаємо вже, народ наш вибився з темноти та з неволі польської, почавши тяжку боротьбу з Польшею та утворивши на Україні велику силу просвітних товариств—братств. Але вибившись з польської неволі, попав український народ у другу неволю, ще тяжчу—московську чи російську. Правда, тепер ми знов вільні через революцію, тепер ми самі будемо своє життя, але ж перед нами велика робота народня просвіта. А для того треба не тільки заводити школи (вже рідні, а не чужі), але й просвітні товариства подібні до колишніх братств. Найкращими з таких товариств є „Просвіта“.

II.

„Просвіти“ на Україні після 1905 року, їх історія та значіння.

Тепер на Україні чи мало є „Просвіт“ і по містах і по селах. Народ наш добре зрозумів, що освіта наука—необхідна річ, і тому ростуть—з'являються „Просвіти“ з непереможною силою і в великому числі. Але повстали сі „Просвіти“ тільки в останній час, після революції коли здобув собі волю народ і скинув царя і з ним старе правительство.

До революції українцям не вільно було щось робити на користь народові—заводити школи, товариства всякі, не вільно було, звісно, й „Просвіти“ закладати. Правительство російське добре бо знало, що скоро почнеться на Україні справжня просвітна робота, заведуться „Просвіти“,—то народ зробиться свідомішим і почне добиватися прав своїх та волі. Що правда, після першої революції в Росії й на Україні, що була в 1905 році, на деякій час українцям стало вільніше жити—почали друкуватися українські книжки, почали виходити українські газети з'явилися всякі товариства,

а між ними й „Просвіти“.—У Києві, Чернигові, Катеринославі, Одесі й по інших містах. Але ж ці товариства довго не прожили, вони несли в народ справжню просвіту, були небезпешні для правительства і тому правительство позачиняло їх, припинило їхню дуже користну роботу без усякої вини... Та хоч і малий вік мали ті „Просвіти“ на Україні, хоч і мало було самих „Просвіт“, вони дуже багато зробили для народу, і треба ту роботу їхню пригадати. Попереду тільки спинимось на діяльності „Просвіт“ у Галичині. Українського народу в Галичині живе мільйонів з 4. Живеться йому там тяжко, бідне він і багато лиха терпить від поляків, що й тепер ще не кинули думки про спольщення народу нашого. Але ж за довгий час боротьби з поляками з австрійським правительством наші галицькі брати навчилися боротись і давно здобули собі ті права, що ми дістали тільки після революції. Найважніший добуток галицьких українців—се право вчити по школах (нижчих середніх і вищих) українською мовою. От через те право і народ там освіченіший ніж у нас.

Галичане давно і добре зрозуміли вагу освіти—вони завели багато шкіл, видають чимало газет та книжок, одчиняють багато всяких товариств, а між ними й „Просвіт“. Перша „Просвіта“, на галицькій Україні повстала в головнім місті цілого краю—Львові, в тім самім Львові, де колись, за панського панування повстало і перше та найважливіше брацтво.

Львівську „Просвіту“ засновано року 1868 (на слідуючий рік впаде 50 літ її існуванню!) заходами студентської української молоді та інших старших діяльніших українців, засновано з тим, щоби найперше ширити просвіту серед галицького українського селянства. Спершу „Просвіта“ мала характер товариства переважно наукового, бо ставила собі метою вивчення життя народнього (збирання та видавання творів

народної творчості-пісень, казок то що) та видавання книжок для народу. Далі було відкинуто наукові завдання й товариство стало лише просвітним. У члени товариства могли вступати всі українці, членська вплата була на рік 4 корони (1 р. 50 к), а для селян 2 корони.

Крім того було постановлено розсилати членам даром що місячні книжочки, видавані товариством. через те у „Просвіту“ вступило дуже багато селян, почало дбати товариство про відкриття скрізь по містах та по селах відділів своїх, одкривало читальні, книгозбірні. Пізніше „Просвіта“ утворила дві головних комісії—видавничу, що дбає про просвіту народню й видає—друкує книжки для народу та господарсько-промислову, що дбає про піднесення добробуту нашого народу—закладає економічні товариства всякі, позичкові каси, крамниці, господарські спілки и т. п. Першим головою „Просвіти“ був гімназійний учителем та письменник український Анатоль Вахнянин. З його головування „Просвіта“ тільки розпочинала свою діяльність і переживала тяжкі часи. Справді, працювати молодому товариству було дуже тяжко. В той час, 50 років тому, галицькі освіченіші українці поділялися на дві партії—москвофільську та українську. В той час як партія українська дбала про просвіту та добробут народу українського, визнаючи його самостійним народом, окремим і од поляків і од москалів чи росіян, партія москвофільська намагалася довести, що галицькі українці не окремий народ, а частка росіян. Вони шукали до Москви, говорили й писали московською мовою старалися й народ до того привчити. Москвофіли ці вели постійну й уперту боротьбу з українцями та робили їм усяку шкоду. Але ж з того нічого для них доброго не вийшло—український народ у Галичині скоро зрозумів де правда, він побачив, що партія молодих

українців справді велике діло робить, несе просвіту у народ та вказує йому дорогу з бідности й неволі, а москвофільська лише затуманює той народ та морочить. Були ще й інші вороги тоді в українців—такі як поляки. Вони більшу силу мали в австрійським правительстві і чимало перешкод чинили українцям у їхній роботі. Пробували галицькі українці завести зносини з російськими українцями, вони домагалися, щоб російське правительство дозволило пересилати книжечки просвітянські на нашу Україну для просвіти нашого народу. Розуміється, Росія того робити не дозволяла, бо ж вона завше боялась справжньої просвіти на Україні.

Та хоч і важко було „Просвіті“, але вона невпинно росла, розвивалася й поширювала свою діяльність. Се видко хоч би з того як що року збільшувалося у „Просвіті“ число членів. За перші 8 років (з 1868-го по 1876-й) в члени товариства вступило 564 чоловіка. Але коли року 1876-го змінили статут „Провіти“, коли членська вкладка була зменшена й товариство начало найбільше дбати про просвіту та добробут селян, тоді члени начали прибувати до „Просвіти“ у великому числі; за 10 років (з 1876-го по 1886-ий) вписалося в члени „Просвіти“ 2500 чоловік; за слідуючих 10 років (з 1886-го по 1896-ий)—5800 чоловік, а ще через 10—12 років у „Просвіту“ вписалося нових 15000 членів, отже за 40 років (з 1868-го по 1908-ий) членами до Львівської „Просвіти“ вписалося більш як 23000 чоловік, переважно селян. Після 1908-го року число членів усе збільшувалося і кожного року прибувало членів більше ніж минулого року. Війна що почалася 1914 року загальмувала, знісно, розвиток та діяльність „Просвіти“. Особливо велику шкоду галицьким українцям зробило російське правительство, коли Голицина була занята російським війском—тоді було спалено, розбито

й знищено скрізь по містах та по селах велике число читалень, книгозбірень „Просвіти“ та інших просвітніх установ. Окрім головного товариства—„Просвіти“ Львівської, в Галичині є чимало відділів чи філій її по інших містах та селах. Філії сі проводять в своїм місті чи селі ту саму роботу, що головна „Просвіта“ проводить для всієї Галичини. Заснування філій—сирвава досить тяжка, бо для того потрібні освічені люде що могли б вести роботу на місці, і помешкання і кошти знайти се все на провінції десь не легко. Але все ж таки в Галичині по різних місцях до 1908-го було засновано 50 таких філій. Легше було „Просвіті“ закладати по селах читальні особливо після того як видавнича комісія „Просвіти“ приступила до видання книжок для народу. Читальня—то великий осередок просвітний надто ж на селі де вона буває часто одинокою просвітною установою. Свої читальні в Галичині „Просвіта“ Львівська почала закладати тільки з 1891-го року і селяни з великою охотою заводять їх, при чім в купі з читальнями і при їх закладаються також крамвиці, позичкові каси і т. д. Року 1891-го було założено тільки 5 читалень, а вже на другій рік 42, і далі що року збільшуючися росло число читалень у Галичині, а року 1908-го їх було вже більше 2000. Видавнича комісія „Просвіти“ кожній новій читальні дарує свої видання, далі читальні на власні кошти купують книжки, заводять свої книгозбірки, передплачують газети. Для своїх читачів—членів читальні виорядковують вечірки, вистави театральні, святкують роковини смерті Тараса Шевченка та інших великих українських письменників.

Величезне значіння для українського народу в Галичині має видавнича діяльність Львівської „Просвіти“. Книжка та газета для народу—то є може найкращий спосіб ширити освіту і се дуже добре розу-

міла „Просвіта“, бо видання книжок вона розпочала зразу після свого заснування. Спершу видавала „Просвіта“ книжки для школи, підручники і за 5 років (з 1871-го по 1876-й) вона видала 17 шкільних книжок усього 12300 примірників. З 1876 року книжки для української школи почало видавати краєве правитель-ство, а „Просвіта“ взялася за видання книжок для на-роду. В першій же році свого життя Львівська „Про-світа“ видала першу книжочку для селян „Зорю“ і ця книжочка так подобалася селянам, що протягом 2 тиж-нів усі 2000 примірників її були розпродані. Потреба в книжці була така велика на селі, що „Просвіта“ повинна була з кожним роком розширювати свою ви-давничу діяльність. Коли розложити видання „Про-світи“ по десятиліттях, то вийде, що

в першій десятиліттю (роки 1869—1878) було видано 50 кн в кількості 447.660 примірників,

в другій десятиліттю (роки 1879—1888) 64 кн — 265 255 примірників.

в третій десятиліттю (роки 1889—1898) 110 кн. 679 200 примірників.

в четвертій десятиліттю (роки 1899 — 1908 933.000 примірників.

Отже за 40 років своєї діяльності Львівська „Просвіта“ видала 308 різних книжок для народу в кількості 2.325.115—2 мільонів 325 тисяч 115 при-мірників!

В числі сих 308 назв. були й оповідання й істо-ричні та географічні книжки (про минуле народу на-шого та про українську землю) а також сільсько-госпо-дарські, лікарські книжки, про справи торговельні про життя великих людей, календарі й інші. Окрім кни-жок „Просвіта“ видає ще й газету для своїх членів—

„Письмо з Просвіти“, та невеличкі книжочки—„Просвітні листки“ На всі видання свої витратила „Просвіта“ з 1869-го року по 1908-й коло 372000 корон.

Щоби підняти народний добробут, поліпшити господарство селянське „Просвіта“ заклала скрізь по Галичині господарські товариства, молочарські спілки кредитні тов-а, позичкові каси, сільсько господарські садівничі й огородничі школи і. т. д. Для всього того треба велику силу грошей. „Просвіта“ спершу їх зовсім не мала, бо в неї були тільки членські вкладки. Але коли членів стало багато, то з членських вкладок що року складалася чимала сума. Так, року 1869-го членських вкладок було усього 408 корон, але через 10 років (1878-го року) ті вкладки дали вже 1397 кор. Року 1888-го 3182 кор, року 1898-го 8521 кор, а року 1907-го 17589 корон—усього ж за 40 років члени „Просвіти“ сплатили в скарбницю її більше як 202 тисячі корон. Є у Львівської „Просвіти“ ще й інші доходи—як жертви членів, допомога правительства то що. Чималу суму складають всякі фонди при „Просвіті“—тоб-то жертви якихсь осіб на певні справи—на запомогу учням усяких шкіл, письменникам, на видання книжок та інше.

Широко розвинувши свою діяльність „Просвіта“ добула й коштів чимало і з великою користю витрачала їх на народ між иншим вона змогла те тільки купити собі великий будинок в осередку Львова, але й купувати та будувати велику українську книгозбірню у Львові, український музей і т. п. Отак стоїть просвітна справа у наших братів—галицьких українців, отаке там товариство „Просвіта“ і отака її діяльність. Дякуючи великій і невпинній праці українців у Галичині „Просвіта“ їхня зробилась великим освітнім огнищем—вона несла світло в народ, знання, свідомість українську, а також підносить його добробут!

У нас на російській Україні просвітна справа стояла досі зовсім інакше—як говорилося вже і російське правительство забороняло й школу українську, не дозволяло закладати й товариства. „Просвіти“ з'явилися тільки після 1905-го року, але правительство скоро їх позачиняло. В Галичині як ми бачимо, справами просвітянськими відало одно центральне товариство Львівська „Просвіта“, воно засновувало скрізь свої філії, воно вело перед у всій роботі, до його зверталася з села чи міста якого за порадами та вказівками—отже виходило що на всю Галичину було ніби одно товариство. Центральна „Просвіта“ об'єднувала усі інші в одну велику сім'ю—і уся ця сім'я робила одну велику просвітну роботу.)

На нашій же Україні, як тільки вільно стало закладати товариства, в кількох місцях з'явилися „Просвіти“—і хоч завдання у їх були однакові, але ж кожна провадила роботу по своєму.

На чолі усіх „Просвіт“, що повстали на Україні після 1905-го року, можна поставити „Просвіту“ Київську, яка найкраще повела справу та трохи чи не найбільше зробила для народної освіти. На цю „Просвіту“ багато своїх сил та розуму віддав великий український трудівник, тепер уже покійник Борис Грінченко. Він здавна мріяв про таке товариство, він знав, що велику користь принесе „Просвіта“ народові і тому всю душу свою вложив у цю справу. Обраний головою київської „Просвіти“, він як то й слід голові, показував усім приклад, працював невтомно аж поки тяжка хвороба примусила його виїхати з України. „Просвіту“ було засновано у травні 1906-го року для того, як сказано в статуті, щоб допомагати розвитку української культури і першим чином просвіті українського народу його рідною мовою, працюючи у Києві і в Київській губернії. Товариство мало: а) видавати

книжки, журнали, часописи і т. п. українською мовою; б) заводити свої бібліотеки (книгозбірні), музеї, читальні книгарні і т. п.; в) споряджати публичні лекції і відчитати, загально—просвітні курси, спектаклі, літературно-музичні вечори, концерти, вистави і т. п.; г) заводити стіпендії, школи, захистки про дітей і дорослих, бюро праці і т. інші просвітні і добродійні заклади; д) оповіщати конкурси і премії за найкращі твори письменства та умілости.

Київська „Просвіта“ мала чотирі комісії чи секції—видавничу, бібліотечну, шкільно-лекційну та літературно-артистичну. Найбільше працювала комісія видавнича, що мала видавати дешеві книжки для народу а також шкільні книжки та дитячі. За короткий час свого життя „Просвітою“ було видано 36 книжок ріжного, змісту (усього більше як 300000 примірників), а між ними й такі прекрасні книжочки як—Драгоманова, про українських козаків, татар та турків; М. Загірньої—як визволились Американські штати, Б. Грінченка—брацтва і просвітна справа на Україні за польського панування, М. Костомарова—Чернигівка, повість, С. Єфремова—Тарас Шевченко. Життя його та діла, В. Доманицький—про Галичину та галицьких українців; про Буковину та буковинських українців та інші. Бібліотечна секція теж працювала багато—вона склала велику українську бібліотеку й хотіла зробити її публичною (не тільки для членів Товариства, а й для всіх сторонніх осіб), але дозволу на се не дістала. Так само не дозволила адміністрація київська закладати читальні по селах, не дозволила зробити при Товаристві книжного складу то-б-то книгарні своєї, та й взагалі спиняла роботу „Просвіти“ своїми причіпками. Справно працювали й інші секції „Просвіти“: літературно-артистична влаштовувала читання, доклади, вистави, концерти українські, а лекційна впорядковувала лекції

на всякі українські теми в пригородах Київa для менше свідомих людей. Окрім того „Просвіта“ дбала про українізацію школи на Україні, зверталася з цим до університетів, Державної Думи то що, збирала жертви на пам'ятник Т. Шевченкові та робила й багато иншого. Така щира й невтомна діяльність київської „Просвіти“ дуже скоро стрівожила київську адміністрацію—правительство бо російське хоч і дозволило закладати товариства всякі, але наказало місцевим властям пильно стежити за діяльністю їхньою. Почали до „Просвіти“ чеплятися, пішли заборони всякі, далі труси й нарешті зачинили товариство.. От як ще недавно було на Україні, от які були російські порядки. Зачинення „Просвіти“ сталося року 1919-го в початку квітня, в той саме час, коли дійсний фундатор її і перший голова Борис Грінченко, тяжко хворий і страшно стомлений надмірною роботою, пробував на півдні, в Італії. Після зачинення „Просвіти“, після того як звістка про її смерть долетіла з України в Італію—Грінченко прожив тільки 2 тижні, 23-го квітня 1910 року помер і він.

З инших „Просвіт“, що повстали на Україні після 1905-го року визначалися своєю діяльністю „Просвіти“ Одеська, Подільська та Катеринославська. Одеська „Просвіта“ почала свою діяльність ще в кінці 1905 року, а головним завданням її було: „гуртувати і єднати людей і допомагати культурно-просвітному розвитку (народу), найголовніше живим словом—уряджувати лекції, вечори то що“ і справді, в зазначених межах „Просвіта“ виявила жваву діяльність напр. за 1906-ий рік відбулося—вечорів 61, рефератів по історії, про українських письменників 61 та й далі, в слідуочі роки провадилася жвава лекційна робота. Зібрало товариство теж чималу бібліотеку українську, завело навіть свою книгарню. За те все в кінці 1909-го року зачинили Одеські влади й сю „Просвіту“. Подільську

„Просвіту“ (в м Кам'янці) założено було на весні 1906-го року. Діяльність товариства найбільше виявилася в поширенню українських книжок та газет. Товариство мало бібліотеку-читальню, читання в їй було безплатне. При бібліотеці був склад книжок на продаж, а на базарі в Кам'янці ще був рундук, з якого теж продавалися книжки. „Просвіта“ розсилала по селах невеличкі бібліотечки українських книжок (розіслано було в різні місця більше 100 бібліотечок), а також допомагала селам заводити свої читальні. Подільська „Просвіта“ заснувала вже й філію в Могилеві подільському (в інших місцях заложити таких філій не пощастило через недозвіл адміністрації), але й Могилівську філію й саму Подільську „Просвіту“ зачинили подільські просвітители вже в 1907 році..

Катеринославську „Просвіту“ було засновано восени 1905-го року. Завданням її була культурно-просвітна робота на національній основі—отже зберігання та розвиток духовних скарбів народу—мови, письменства та мистецтва. „Просвіта“ поділялася на секції—драматичну, літературну, вокально-музичну та бібліотечну. Впоряджались читання, лекції, концерти, вистави, сімейні вечірки—спершу в чужому а потім і в своєму помешканні. За перші 3 роки було впорядковано більше 220 всяких лекцій, спектаклів то що.

Але грошові справи товариства були погані, прибутків ніяких не було і тому в 1909 році „Просвіта“ вже не могла утримувати нанятого помешкання. В звязку з цим взагалі занепадає діяльність „Просвіти“ на який час але в осени 1911-го року праця її поновилася і поширилася. Було впорядковано кілька великих вечорів та гулянок, завелися гроші у товариства, з'явилася й бібліотека. Впорядкування вечорів—концертів, лекцій та докладів стало постійним, особливо добре впоряджались свята Шевченківські. Де далі

справи товариства йшли все краще, розвивалися також філії катеринославської „Просвіти“, що почали закладатися ще з 1907-го року—Мануйлівська, Діївська, Перещепинська та Амурська. Деякі з їх збилися й на власну хату, мали бібліотеки, влаштовували вистави; жили вони своїм життям, хоч і по статуту центральної „Просвіти“. Так дожила Катеринославська „Просвіта“ аж до 1915-го року й одсвяткувала навіть 10-літній ювілей свій—це одна з усіх „Просвіт“ на нашій Україні мала такий довгий вік!.. Коли почалася війна, Катеринославська „Просвіта“ чимало стала допомагати сім'ям запасних, пораненим і т. д.—влаштовувала вечори на користь лазаретів, впорядкувала столову для сімейств запасних і за якийсь час видала 130.000 обідів, допомагала біженцям—українцям з Галичини то що. Діяльність „Просвіти“ ставала все ширшою й кориснішою, членів прибувало, але... намуляла таки „Просвіта“ за 10 років очі жандармам та царським чиновникам і в початку 1916-го року її зачинено „губернським присутством“... На щастя тільки один рік „торжествували“ переможці, бо з початком революції 1917-го року відновилася й діяльність катеринославської „Просвіти“, а разом з нею почали нове життя й її філії. Діяльність „Просвіти“, звісно, поширилася значно, відкриваються нові філії по селах, ведеться робота по національно-політичному освідмленню і т. д.

Інші „Просвіти“ часів першої революції в Росії були не такі щасливі як Катеринославські і не такі діяльні як Київська. Та й не диво, бо жандарми, поліція не давали їм спокою і вживали всяких засобів, щоб зачинити їх. До таких «Просвіт» відносяться—Чернігівська, Житомирська, Миколаївська, Новочеркаська, Мелітопольська, Сідлецька, Катеринодарська та інші

В інших місцях адміністрація зовсім не дозволила українцям заснувати „Просвіти“ як от у Харькові, у Полтаві в Лубнях у Черкасах.

Тяжке було життя українське ще до недавна тяжко жилося „Просвітам“ у нас на Україні, бо старе правительство не давало нікому волі, а українцям особливо— у нас не було ніяких прав, не мали ми й сили ніякої се тому й товариства наші були слабі кволі. Центральне Петербургське правительство, а також і його синовники скрізь по місцях знущалися з нашого народу, чпиняли всяку роботу для його, навіть просвітну, а вже про політичну й говорить нема чого. Це було завше, а особливо під час війни. Як тільки було оповіщено про війну з німцями зараз же заборонили українцям видавати газети, журнали свої, забороняли навіть друкувати книжки, позачиняли які були товариства. Дійшло до того що небезпечно було на вулиці говорити по українському, треба було стерегтися шпиків та жандармів

III

Теперішні „Просвіти“ як їх засновувати та що вони повинні робити.

Та минулося се. Знеможені народи Росії, між иншим українці, скинули з себе тяжкий гніт, старе правительство, старі порядки, старі переслідування знущання. Український народ тепер вільний і вільний як взявся він за впорядкування свого першого життя, взявся й за освіту. Московське панування хоч і зробило з нашого народу велике число покручів, що забули свою мову и одцуралися, але ж в цілому наш народ не вмер, живе в його душа, живі й стремління до освіти. А які то стремління, яка то охота у народа вчитися гуртуватися, здобувати національно-політичну свідомість—се видно із домаганнів рідної школи, із того як

повстають на Україні просвітні товариства надто „Просвіти“. З'явилися вони і в Київщині і в Полтавщині, і в Харківщині чи в цілій Слобожанщині і в Катеринославщині—скрізь по всій Україні, по самих глухих кутках, по містах, по селах, по хуторах! Загорівся народ наш святим бажанням освіти, знання, мов надолужити хоче давню бездіяльність свою, зробити те, чого не дозволяв робити цілі століття Московський уряд! Величезна робота стоїть передтеперішніми „Просвітами“ на Україні—межі діяльності „Просвіт“ треба розсунути тепер, завдання ширші стали—не тільки просвітну роботу, але й гуртування українців повинна проводити „Просвіта“—гуртування, єднання. національно-політичне освідомлення селянства, організація народу й освіта того ж народу занедбаного й темного—отсе завдання теперешніх „Просвіт“. Звісно, й завдання колишніх „Просвіт“ входять в програм нинішніх—утворення бібліотек, читалень по селах, книжних складів, кооперативних спілок, споживчих товариств, позичкових кас, сільських гуртових крамниць і видання книжок, заснування шкіл та інших просвітних установ українізація урядових інституцій і. т. д. і. т. д. Справжнім прикладом що до роботи у „Просвіті“ може бути Львівська „Просвіта“, що про неї сказано вище. Слідом за нею, укрити увесь край „Просвітами“, читальнями, економічними товариствами й установами.— Се ж блискуча задача, се шлях до справжньої культури, до щастя.. А для того, щоб діяльність „Просвіт“ була корисною у вищій мірі, треба щоб та діяльність провадилась планомірно, щоб усі „Просвіти“ на всім просторі України працювали по одному плану, щоб вони були з'єднані, з'організовані в одну велику й дуже сім'ю. Ми бачили чого досягла «Просвіта Львівська» порадкуючи в згоді і з своїми філіями по одному плану, і з другого боку, ми знаємо, які безсилі були наші

«Просвіти» часів першої російської революції. Ті робочі й грошові сили, які могли б об'єднатися в одному товаристві для великої добре розпланованої роботи, розбилися на цілий ряд дрібних товариств. Тепер ніхто не заборонить об'єднати усі «Просвіти» в одну велику спілку—не в одно товариство як у Галичині—а в велику просвітянську сім'ю. Тоді всяка робота буде робитися усіма членами сім'ї як то буде встановлено по плану. Звісно, всяка «Просвіта» має бути цілком автономна що до справ місцевих (театральні вистави, вечірки і т. п.), але в важніших справах (школи, читальні, видання книжок і т. д.) об'єднана в роботі з усіма й іншими товариствами і з центром.

Початок усьому вже зроблено. Вже відбувся з'їзд «Просвіт» з усієї України і заснована Всеукраїнська Спілка «Просвіт» з управою в Києві.

Отже усім „Просвітам“, що закладаються десь на селі чи в місті, треба повсякчас мати зносини з сією „Всеукраїнською Спілкою Просвіт“, а особливо тим що ще не знають добре як вести справи. До спілки треба вдаватися з усякими запитаннями як і що робити у туж спілку треба подавати й відомости що зроблено тією чи іншою „Просвітою“. На Україні „Просвіт“ уже й тепер багато, а далі буде ще більше і про деякі „Просвіти“ особливо сільські, нічого не чути, ніхто не знає що вони роблять, чи добре й чи правильно ведуть просвітню роботу. Ніхто й не допоможе їм. Коли ж такі „Просвіти“ звертаються до „Спілки“, то дістануть від неї і вказівки і поради. Коли справи у „Просвітах“ відуть добре, то „Спілка“ може заснувати велике просвітянське видавництво. Те видавництво видаватиме книжки по плану, що складе з'їзд „Просвіт“ такі книжки, які потрібні будуть і для міста і для села. Одній якійсь „Просвіті“ чи міській чи сільській видавати книжки тяжко, а „Спілці“, що об-

єднує велике число «Просвіт», взяти на себе видання книжок найзручніше—у такому великому місті як Київ, де має свою управу «Спілка», багато єсть і людей, що з'уміють і книжку всяку написати і знають як інші просвітянські справи вести, єсть і друкарні можна завести й свої друкарні та крамниці—склади книжок і т. д. «Просвіти» з усієї України дадуть лише гроші „Спілці“ на видання книжок та скажуть які саме книжки їм потрібні, а вже «Спілка» й надрукує книжки й розішле їх по всіх «Просвітах». Так саме й з лекційною, скажемо справою. Де візьме сільська «Просвіта» лекторів—їх немає не тільки на селі, але й у повітових містах. «Спілка» ж організує курси, приготує лекторів—спеціалістів і по просвітним справам і по господарству та й посилатиме їх де треба по «Просвітах». Теж саме, звісно, можна сказати й про товариства економічні на Україні (позичкові, потребителські, крамниці гуртові та інші)—позаводити їх скрізь по містах та по селах під силу тільки «Спілці», а не окремим «Просвітам».

Для того щоб легше було об'єднатись у «Всеукраїнську Спілку» можна й треба навіть об'єднатись «Просвітам» раніше по повітах та губерніях. Наприклад: Харківська «Просвіта» входить як член у «Всеукраїнську Спілку Просвіт», а тим часом при ній утворилась «Слобожанська Спілка Просвіт», що об'єднує «Просвіти» Слобідської України губернії Харківської, частини Курської та Воронізької. Коли б з'явилися отакі спілки як Слобожанська (наприклад об'єдналися б «Просвіти» Катеринославщини, Полтавщини і т. д.), то тоді легше було об'єднатись у «Всеукраїнську», добре б пішла тоді робота просвітна і народ український вибився б скоро з темноти... Розуміється, ті «Просвіти», що входять як члени у свою спілку, краю, повинні подавати всякі відомости про своє життя й

направляти всякі запитання до управи тієї «Спільки». — Так, скажемо, «Просвіти» Харківщини засилають те все до „Слобожанської Спільки Просвіт“, а вже ся «Спілька» про всі свої «Просвіти» подаватиме відомости до «Всеукраїнської Спільки» (найперше «Просвіти» треба подати свою адресу—місто чи село і при йому поштовий відділ чи залізничну станцію—а далі відомости про свою діяльність коли заснувалась, що робить, що потрібно і т. д.

Щоби заснувати «Просвіту» десь у місті чи на селі, треба попередку знайти кілька таких людей, однаково чоловіків чи жінок, які згодилися б бути фундаторами (основателями) «Просвіти». Їх найменше потрібно сім чоловік. Вони повинні скласти статут «Просвіти» (чи взяти статут готовий, иншої якоїсь «Просвіти»),—де говориться що то за товариство, що має робити, які права і які обов'язки мають члени того товариства і т. д.

(Отакий зразковий статут для спільної „Просвіти“ див. у цій книжечці нижче).

Як що ж ціле село постановляє на сході або що заснувати «Просвіту», то вже сход вибірає сих кількох людей і доручає їм клопотатися про заснування товариства. Ці сім (а може й більше їх буде) чоловік повинні також підписати вироблений статут, і після того як їхні підписи завірять чи засвідчить сільський уряд (може волосне земство) цей статут разом і з заявою про бажання одчинити в селі «Просвіту», треба подати до Окружного, Суду у трьох примірниках (заявуттеж треба всім фундаторам підписати). І заяву і статут треба писати, звісно, по українсько.

Статут подається до Суду тільки для закону, щоб товариство мало права, а найголовніше право набування (купівлі) та продажу усякого майна; діяльність же свою «Просвіта» може розпочати зараз же як тільки

складено статут і повідомлено про заснування Т-ва сільський уряд чи міський (у місті—громадський комітет). Фундатори повинні далі скликати людей, що хотіли б записатися у члени «Просвіти»—найкраще таке зібрання зробити в якійсь громадській хаті—у волості чи в школі (та й далі поки немає у Товариства своєї хати треба користуватися такою хатою). Зібрання одчиняє хтось із фундаторів а щоб воно (зібрання) проводилось добре, щоб був порядок на йому, треба вибрати управу на се зібрання—голову (предсідателя), двох йому товаришів та писаря. Голова проводить зібрання,—оповіщає «порядок дня», то-б-то повідомляє про що на зібранні говоритиметься, що треба рішити, а також дбає про спокій та лад, про те щоб кожний з присутніх, хто схоче міг би висловити свою думку, але щоб не говорили всі разом і т. д. Писарь веде протокол зібрання, то-б-то записує хто і що говорить і що зібрання постановляють. Протокол сей потім перевіряється й підписується головою зібрання, товаришами та писарем. На початку зібрання годиться комусь із більш свідомих людей зробити доклад—розповісти, а той прочитати щось про «Просвіти» та їх значіння для народу, про минуле нашого краю, про те, чого ми українці зараз хочемо, про народню освіту, про панування чужинців над нами, про занепад прссвіти та про те яка вона мусить бути—от хоч би так як написано у цій книжечці. З цього людям стане зрозумілим що таке «Просвіта», на віщо вона, що вона повинна робити і люде охоче підуть у товариство та й працювати муть в ньому.

Доклад цей присутні можуть, звісно, обговорювать, не всякий може згодитися з докладчиком що до напрямку та плану діяльності «Просвіти», але врешті зібрання мусить винести таку чи иншу постанову: Ухваливши якийсь план роботи, визначивши якусь членську

вкладку (як що того не зазначено в статуті «Просвіти»), скажемо—1 чи 2—3—5 карбованців на рік або 10—20—30—50 коп. у місяць,—зробивши все це, зібрання обирає управу, уряд «Просвіти», так звану «Раду Просвіти», чоловік 5—7—10 діяльніших та свідоміших громадян, а вже ці «радяне» з поміж себе вибирають голову Ради Просвіти, одного чи двох товаришів-заступників голови, писаря та скарбника (казначея «Просвіти»). На сьому кінчиться зібрання—«Просвіта» утворена, організована й може починати свою роботу—робити все те, що зазначено в статуті її, все те що робили наші «Просвіти» колись у Києві, Чернігові, Одесі, Катеринославі й по інших містах, те що робили і роблять «Просвіти» у Галичині, те що роблять теперішні «Просвіти», те що приносить користь народові, що дає йому справжню освіту та знання!!!

Як що діяльність новозаснованої «Просвіти» поширюватиметься, як що буде кому працювати, то «Просвіта» може згодом виділити з себе відділи чи секції, напр.—бібліотечну, театральну, співочу, лекційну, сільсько-господарську та інші—Отже один гурток просвітян буде дбати спеціально про книгозбірню (бібліотеку) «Просвіти», другий про впорядкування театральних вистав, про театр на селі, третій—про організацію хору, про вивчення українських пісень та музики, четвертий—про влаштування лекцій для членів «Просвіти» та взагалі для народу, п'ятий—про поліпшення сільсько-господарського промислу і т. д. Кожна секція працює як сама хоче, живе своїм життям, може мати й окрему управу, про це можна зазначити і в статуті але всі ці секції—то є «Просвіта», всі вони хоч раз на рік складають звітномлення (відчит) «Просвіті», особливо ж коли беруть з її скарбниці гроші на свої справи, всі вони працюють від лица «Просвіти», несучи народові світ і знання.

Що «Просвіті» треба найперше придбати? Треба поперед усього знайти хату, спершу хоч найняти, а далі збудувати чи купити у власність (може за допомогою усього села чи волосного земства) Далі звісно, потрібна для хати обстановка усяка (столи, стільці, шахва для бібліотеки то що). Для діловодства у «Просвіті» потрібно зазести такі книжки—1) квітанційну, з якої видаються членам квитки—посвідчення про виплату членського внеску, 2) книжку, в якій має бути список членів, 3) касову книгу—що в ній записуються прибутки та видатки (приход та розход); 4) книгу протоколів, що в ній вестимуться протоколи засідань Ради Просвіти (окремо-загальних зборів Просвіти). Протоколи треба неодмінно заводити до книги, потім з їх треба складати річний відчит про діяльність Просвіти перед загальними зборами, ті відомости подавати також до Спільки—краєвої чи „Всеукраїнської“. Можливо, що при „Всеукраїнській Спільці Просвіт“ видаватиметься спеціальна просвітняська газета, як при львівській „Просвіті“ в Галичині то відомости про життя „Просвіти“ треба подавати і до такої газети.

Окрім того треба завести для просвіти власну печатку „Українське Товариство Просвіта“ в такому то селі чи місті, також білети для членів. Книжки для діловодства та касові, а також печатку і білети треба замовити десь у великому місті найкраще через „Спільку Просвіт“. Для того щоб мати зносини з „Спількою“, треба всякій „Просвіті“ знати її адресу, щоб завести при „Просвіті“ бібліотеку—треба знати адреси книгарень, книжкових складів,—та треба знати „Просвіті“ й адреси інших всяких українських установ—найперше ж адреси установ урядових та просвітних.

Але ж що до книжок, що до заведення при „Просвіті“ книгозбірні, то тут мало знати адресу книгарні, тут треба ще знати яких книжок купувати з

яких книжок має складатися книгозбірня. Книжок бо українських тепер друкується багато і не всі вони годяться для книгозбірні. Отже для того, щоб вибрати книжки, треба мати каталог їх, то-б-то спис усяких книжок (такий каталог висилає всяка книгарня) або ще краще—покажчик добрих книжок для читання. З показчиків можна користуватися такими: 1) Каталог книжок для народнього читання видання Київської „Просвіти“ К. 1908 р; 2) Ол. Невинський—справочна книжка про гарні книжки для селян, Валки 1917 р; 3) Д. Дорошенко—Народня українська література К. 1904 р; 4) „Покажчик нової української літератури“, Чернігів; 5) М. Плевако—Що читати дітям—каталог дитячих українських книжок, Харьків. З цих показчиків—покажчики Д. Дорошенка—, Народня українська література“ та каталог Київ Просвіти тепер розпродані. Дорошенків же „покажчик нової літератури“ та показчик М. Плевако ще в друку. З'являються у нас скоро й інші показчики, але зараз їх немає, тому ми містимо в цій книжечці хоч коротенький показчик найпотрібніших для просвітянської бібліотеки книжок (деякі з зазначених книжок, звісно, розпродані, але вони або знов друкуються, або будуть скоро друкуватися, бо без їх ніяк не можна обійтися).

ДОДАТКИ.

1. Зризковий статут „Просвіти“ на селі.

Для чого засновується товариство „Просвіта“.

1. Товариство „Просвіта“ засновується для того, щоб підняти освіту своїх членів, дати їм добру науку і користну розвагу і допомогти боротись за свої права та за кращу долю.

Що має робити „Просвіта“, щоб досягти того.

2. Для цього „Просвіта“:

- а) упоряджає читання для своїх членів і не членів як найчастіше (хоч один раз на тиждень)
- б) закликає докладчиків чи лекторів для пояснення того, що потрібне для селян;
- в) заводить книгозбірню безплатну для своїх членів і платну для не членів, у книгозбірні повинен бути дитячий відділ;
- г) упоряджає для членів і не членів вистави (спектаклі), співочі, музичні, літературні і інші вечори;
- д) упоряджає дитячі дні;
- е) закладає свою просвітнянську хату;
- ж) зноситься з іншими „Просвітами“ у всяких важних справах.

З кого складається товариство „Просвіта“.

3. У члени „Просвіти“ може записуватись усякий чоловік чи жінка; повноправним членом стає кожен лише тоді, коли він заплатить призначений внесок.

4. Загальні Збори Товариства можуть виключити з своїх членів усякого, хто чимсь шкодить „Просвіті“.

5. Загальні збори можуть вибирати за почесного члена кого схочуть.

6. Товариство має право набувати у власність рухоме і нерухоме майно, віддавати його в заставу, робити правні умови та боронити свої права у суді через уповноважених осіб.

Як порядкується „Просвіта“.

а) Загальні Збори: 7. Звичайні загальні збори скликає Рада товариства не менше одного разу на рік і не пізніше місяця березня (марта). На цих зборах Рада повинна подати відчит про свою діяльність, при чому відчит про грошовий стан (прибутки та видатки товариства) має бути ствержений Ревізійною Комісією. Збори правомочні при всякому числі членів.

8. Надзвичайні загальні збори (коли щось трапиться або щось зразу треба рішити) скликає або Рада товариства, або Ревізійна Комісія, або десята частина усіх членів.

б) Рада Товариства: 9. Справами „Просвіти“ порядкує Рада „Просвіти“, вибрана на рік Загальними Зборами з 7 членів та 3 кандидатів.

10. Члени Ради вибирають з поміж себе голову, товариша голови (що заступає голову в його відсутности чи що), писаря та скарбника.

11. Рада відповідає перед Загальними Зборами за все, що робить.

12. Рада збирається не менше як 2 рази на місяць.

13. Засідання Ради відбувається тоді, коли на них прибуде більше половини членів.

14. Коли ж засідання Ради не відбудеться через недосячу членів, то слідуюче зібрання відбувається при всякому числі членів.

15. Усі постанови Загальних Зборів та Ради „Просвіти“ рішаються простою більшістю голосів.

16. Товариство має свою печать з написом: Українське Товариство „Просвіта“ в...

17. Всяке листування (листи, заяви, прохання, посвідчення й таке инше) товариства виходить за підписом голови та писаря або їх заступників.

18. Всі грошові справи „Просвіти“ веде скарбник, який має право видавати відповідні посвідчення (квитки, розписки.)

в) Ревізійна Комісія: 19. Ревізійну Комісію вибирають що року Загальні Збори; вона складається з 3 членів та 2 кандидатів.

20. Ревізійна Комісія контролює весь маєтковий стан Товариства (перевіряє грошові трати й прибутки та инше майно „Просвіти“) і подає Загальним Зборам відчит про се.

Ликвідація „Просвіти“ (припинення діяльності, закриття „Просвіти“).

21. В разі ліквідації товариства Загальні Збори рішення кому передати гроші, коли вони є, та всяке інше просвітянське майно.

II. Каталог книжок для бібліотеки „Просвіти“ *).

I. Українська історія.

Грушевський М. Ілюстрована історія України К. 1911 р.
Ціна 2 руб.; 1917 р.—5 р.

Аркас. М.—Історія України Русі. Вид. 2. ціна 2 руб. 60 коп.

Коваленко Г. Українська історія вид. 2—К. 1912 ціна 40 коп
1917 р. ц.

Грушевський М. Про старі часи на Україні. 1909 ціна 20 коп.
1917 р. 1 р. 60 к.

Грінченко Б. Оповідання з Української старовини К.
1911 ціна 10 коп.

Грушевський М. Культурно-національний рух на Україні.
в XVI—XVII в. в. К. Л. 1912 ціна 1 руб. 35 коп.

Грінченко Б. Як жив Укр. Народ К. 1917—30 к.
Ка—слв.—1917—30 к.

Грінченко Б. Братства і просвітня справа на Україні за
польського панування до Б. Хмельницького К. 1908 ціна 5 коп.
В—ва „Сіяч“ 1917 р.—50 к.

Грушевський М. Про батька козацького Богдана Хмель-
ницького К. 1909 ціна 25 коп.

Юмарь М. Оповідання про Богдана Хмельницького Петгр.
1903 ціна 8 коп.

— Запорожські вольности 1917 р.

Грінченко Б. Іван Виговський, його життя й діла К.
1909 ціна 15 коп. Видання друге Черкаси 1917 р. 132 ст. 1 р. 80 к.

Яворницький Д. Як жило славне низове військо запорожське
К. в. 2-й 1913 ціна 10 коп.

Дорошенко Дм. З минулого Катеринославщини. Коротка
історія краю й його заселення К—в. 1913 ціна 10 коп.

*) Багато цікавого матеріалу до самоосвіти по українознав-
ству можна знайти також по старих журналах: „Нова Громада“
(1906 р.), „Україна“ (1907 рік), Літературно-Науковий Вістник
(до 1914 р.) „Дзвін“ (1913—14 р.), „Світло“ (1910—1914 р.),
„Кіевская-Старина“ (до 1906 р.), „Українській Вѣстникъ“ (1907
р.), „Украинская Жизнь“ (з 1912 року.) та в інших.

Драгоманов М. Про українських козаків, татар та турків К. 1913 ціна 10 коп.

Кащенко А. Кость Гордієнко останній лицарь Запорозжя 1917 35 к.

Кащенко А. Оповідання про Військо Запорозьке Низове (ілюстрована історія Запорозжя)—1917 ц. 3 р.

Франко Ів. Захар Беркут. Образ громадського життя Карпатської Русі в XIII ст. Л. 1902 ціна 60 коп.

Мордовець Д. Гетьман Петро Сагайдачний іст. оповідання К. 1909 ціна 20 коп.

Куліш П. Чорна Рада Од. 1906 ціна 50 коп.

Костомаров М. Чернигівка. Бувальщина XVII віку К. 1908 ціна 40 коп.

Кащенко А. Запорозьська слава. Істор. оповідання П. 1906 ціна 25 коп.

— На руїнах Січи К.—в. 1908 ціна 4 коп. 1917 р.—15 к.

— Над Козацьким порогом (про гетьмана Івана Сулиму) Істор. оповідання К. 1913 ціна 5 коп.

— Борці за правду. Істор. оповідання П. 1913 ціна 35 коп.

— Славні побратими істор. оповідання Петрг. 1913 ціна 10 коп.

— Під Корсунем. істор. оповідання К. 1914 ціна 25 коп.

— Гетьман Сагайдачний. Кат—слав. 1917

— Про Гетьмана Самійла Кішку 1916 р.

— У запалі боротьби. Історична повість П. 1914 ціна 50 коп.

— З Дніпра на Дунай. Оповідання з часів скасування запорозької Січи К. в. 1914 ціна 20 коп.

— Зруйноване гніздо. Історичне оповідання К.—слав. 1917

Левицька З. При битій дорозі. Історична повість К. 1912 ціна 80 коп.

Рогова — Загірня — Тиміш Хмельниченко, істор. пов. К. 1913, 75 к.

Галичина, Буковина, Угорская Русь М. 1915 ціна 1 руб. 40 коп.

Яринович А. Галичина М. 1915 ц. 30 к.

Доманицький В. Про Галичину та життя галицьких українців К. 1909 ціна 12 коп.

— Про Буковину та життя буковинських українців К. 1910 ц. 10 коп.

Баладыженко К. Иллюстрированная история Галичины Петр. 1915 ц. 80 коп.

— Буковина и ее прошлое Петр. 1915 ц. 30 к.

Д. Д. Угорська Русь К. 1914 ц. 5 коп.

Корольов В. Українці в Америці К. 1909 ц. 15 коп.

II. Українська література, біографії.

Єфремов С. Історія українського письменства К. 1911 ц. 2 руб. Вид. „Вік.“ Київ 1917 р. 5 р.

Франко Ів. Нарис історії українсько-руської літератури Л. 1910 ц. 1 руб. 80 коп.

Стешенко Ів. Історія української драми К. 1909 ц. 1 р 60 коп.

Грушевський Ол. З сучасної української літератури К. 1908 ц. 80 коп.

Сумцов М. Малюнки з життя українського народнього слова. Х. 1910 ц. 1 руб.

Грінченко Б. Оповідання про Ів. П. Котляревського. К. 1911. ц. 5 коп.

— Оповід. про Гр. Квітку—Основьяненка Х. 1902 ц. 3 коп.

Грінченко Б. Оповідання про Євгена Гребінку. Петр. 1902. ц. 2 коп.

Коваленко Г. Євг. Гребінка (У столітні роковини його народження) Л. 1901. ц. 4 коп.

Драгоманов М. М. і Костомаров Л. 1905. ц. 8 коп.

Плевако М. Життя та діяльність М. Шашкевича Х. 1911. ц. 7 коп.

Кониський О. Тарас Шевченко-Грушівський. Хроніка його життя том. 1 та 2 Л. 1901 ц. 4 руб.

Єфремов С. Т. Шевченко. Життя його та діла К. 1908 ц. 10 коп. Видання третє, т-во „Просвіта“ Київ, 56 ст. 75 к.

Гетьманець Гр. Хто такий Тарас Шевченко К. 1914 ц. 5 коп.

Дорошенко Д. На громадській роботі (про Куліша П. Петр. 1906. ц. 3 коп.

Єфремов С. Ів. Франко К. 1917. ц. 20 коп.

Коцюбинський М. Ів. Франко К. 1917. ц. 25 коп.

Сьогобочний Гр. Про життя Павла Грабовського Петр. 1908 ц. 6 коп.

Над могилою Б. Грінченка. Автобіографія, похорони, спомини, статті К. 1910. ц. 50 коп.

Єфремов С. Борис Грінченко. Про життя його та діла Петр. 1912. ц. 12 коп.

Плевако М. Життя та праця Б. Грінченка. К. 1911 ц. 12 коп.

- Чистому серцем. Пам'яті Василя Доманицького. К.
1912. ц. 40 коп.
Жигмайло Л. Мих. Коцюбинський. Спроба характеристики
К.—в. 1915. ц. 8 коп.
Сфремов С. Муза гніву та зневіри (про О. Олеся) К.
1910 ц. 8 коп.

III. Українська мова.

- Огієнко І. І. Прив.-доц. Київ. Універ. Вчімося рідної мови!
Нариси про мову українську. Київ 1917 р. 40 к.
— Рідна мова в українській школі. Київ 32 ст. 1917 р. 40 к.
Грінченко Б. Словарь української мови. 4, томи. К. 1909.
Ціна 8 руб.
Дубровський В. Українсько—російський словник К. 1914.
Ціна 75 коп.; 1917 р.—3 р. 50.
Уманець. Російсько—український словарь. Льв. 1894.
4 томи. Ціна 7 руб.
Тимченко Є. Російсько—український словарь Том I—
Ціна 2 руб., том II—ціна 1 руб 50 к.
Доманицький В. Словарик К. 1906 ц. 20 к.
Тимченко Є. та Михальчук Н. Програма до збирання діалек-
тичних одмін української мови К. 1910 ціна 1 руб.
Пилипович М. Де-що про сучасну стадію розвитку українсь-
кої літературної мови К. 1913 ціна 10 коп.
Стешенко Ів. Про українську літературну мову К. 1912
ціна 12 коп.
Грінченко Б. Три питання нашого правопису К. 1908
ціна 15 коп.
Чикаленко Є. Розмова про мову К. 1907 ціна 2 коп.;
1917 р.—20 к.
Левицький М.—Рідна мова. 1917 р. 10 коп.

IV. Українська освіта школа та українські шкільні підручники.

- Грінченко Б. Братства і просвітна справа на Україні
до Б. Хмельницького К. 1908 р. Черкаси 1917 р. 10 к.
Грінченко Б. На безпросвітномъ пути К. 1907 ціна 25 коп.
— Якої нам треба школи К. 1907 ціна 4 коп. 1917 р. 25 к.
— Народні вчителі в українській школі К. 1906 р.
ціна 4 коп.

Грушевський М. Про українську мову і українську школу К. ціна 10 к., 1917—30 коп.

Олійник В. Якої нам треба школи, Бердянск 1917. 15 к.

Прокопович В. Народня школа й рідна мова на Україні К. 1914 ціна 5 коп.

Буда С. За український університет К. 1912 ціна 10 коп.

Грушевський М. Справа українських катедр і наші наукові потреби К. 1907 ціна 15 коп.

Русова С. Нова Школа К. 1914 ціна 4 коп. 1917 р. 25 к.

Черкасенко С. Шевченко і діти. Шевченко педагогом К. 1914 ціна 5 коп., 1917 р.—ціна 25 коп.

Волох С. По дорозі до рідної школи К. 1912 ціна 7 коп.

Тодосієнко С. Розмова про школу К. 1912 ціна 4 коп.

Шелухін С. Школа за 2000 років до наших часів К. 1911 ціна 10 коп.

Чепіга Я. Проблеми виховання й навчання К. 1913 ціна 75 коп.

Панасенко. В сучасній школі К. 1914 ціна 5 коп., 1917 р.—ціна 25 коп.

Чепіга Я. Методичні замітки до навчання грамоти по звуковому методу К. 1917 р. ціна 40 коп.

Грінченко Б. Українська граматка до науки, читання й писання К. 1907 р. ціна 15 коп., 1917 р.—70 коп.

Семана Євгеній професор. Історія біблійна старого завіту для шкіл народних. Вінниця 1917 р. 103 стр. ц. 2 руб.

Геращенко А. свящ. Молитовник. Київ. 1917 р. 50 коп.

Архієпископ Олексій (док. церковної історії)—молитовник мовою українською та церк.-славянською. Київ. 1917 р. 60 коп.

Норець. Граматка. Український букварь з малюнками. К. 1906 ц. 15 коп.; 1917 р. ц. 60 коп.

Русова С. Український букварь. Петр. 1906 ц. 10 коп. 1917 р. 50 коп.

Черкасенко С. „Початок“ Граматка К. 1917 р. ц. 60 коп.

Базилевич О. Рідна мова. Український букварь. П. 1906 ц. 20 коп.

Білоусенко О. Вінок. Читанка для дітей молодшого віку. М. 1910 ц. 1 руб. 20 коп.

Грінченко Б. та М.—Рідне слово. Читанка К. 1912 ц. 70 коп.; 1917 р. ц. 2 руб. 50 коп.

Черкасенко С. Рідна школа. Перша читанка. Петр. 1912 ц. 45 коп. Київ, т-во „час“ 1917 р. 92 ст. 1 р. 30 коп.

- Тимченко Є. Українська грамати́ка. Частина К. І. 1905, ц. 60 коп.; 1917 р.—2 руб.
- Залозний П. Коротка грамати́ка української мови. Частина І 1912 ц. 20 коп. Частина ІІ ц. 30 коп.; 1917 р.—90 коп.
- Шерстюк Гр. Коротка українська грамати́ка для школи. Частина І. П. 1907 ц. 20 коп.; 1917 р.—90 коп.
- Українська грамати́ка. Частина ІІ. Складня К. 1913 ц. 25 коп.
- О. Курило. Початкова грамати́ка української мови Частина І. К. 1917 р. ц. 70 коп.
- Голоскевич Г. Український правописний словничок Петр. 1915 ц. 25 коп.
- Огієнко Ів. Українська грамати́чна література К. 1908 ц. 5 коп.
- Кониський О. Арихметика або шотниця П. 1908 ц. 10 коп.
- Степовик О. Арихметика або шотниця за для самоосвіти й школи Частина І. П. 1908 ц. 30 коп. Частина ІІ. П. 1909 ц. 40 коп.
- Чепіга—Задачник, рік І і ІІ.
- Охріменко З. Збірник арихметичних задач для шкіл початкових і для нижчих клас шкіл середніх част І Од. 1917 ц. 90 коп.
- Русова С. Початкова географія Петр. 1911 ц. 35 коп.
- С. Я. з Ридницького переробив. Ілюстрована коротка географія України. І частина, ІІІ видання Київ 1917 р. 36 ст.
- Рудницький С. Коротка географія України К. 1910 ц. 75 к.
- Лисенко М. Збірник українських пісень для школи. Випуск І до VII.
- Чернецький С. Шкільні співи для виховування дітей К. 1913 ц. 50 коп.

У. Національно-політичні питання й громадське життя.

(дореволюційний період)

Український вопрось М. 1915 ц. 1 р.

Грушевський М. Освобо́дження Росії и Украинский вопрось П. 1907 ц. 1 руб.

— Украинство въ Росіи, его запросы и нужды Петр. 1906 ц. 25 коп.

Императорская Академія Науиъ. Объ отмѣнѣ стѣсненій малорусскаго печатнаго слова К. 1913 ц. 20 к.

Грінченко Б. Листи з Наддніпр. України К. 1917 р. 1—30

— Листи на Наддніпр. Україну К. 1917 р. ц. 2 р.

Драгоманов М. Політичеськія сочиненія. Центръ и окраины 1908 ц. 2 руб. 50 к.

— Чудацькі думки про українську національну справу К. 1913 ц. 60 коп.

Лозинський М. Польський та руській революційний рух і Україна К. 1908 ц. 35 коп.

Єфремов С. Новий документ до старих позвів К. 1912 ц. 15 коп.

Грінченко Б. Національна та інтернаціональна ідея К. 1906 ц. 15 коп.

— З громадського життя на Україні Петр. 1909 ціна 20 коп.

Шелухин С. Значіння рідної мови для народности й творчости К. 1911 ц. 10 к.

Грушевський М. Про українську мову і українську справу К. 1907 ц. 12 к.

Грушевський М. Изъ польско-украинскихъ отношеній Галиціи Петр. 1907 ц. 30 к.

— За український маслак (В справі Холмщини) К. 1907 ц. 6 к.

Білоусенко О. Холмська справа К. 1909 ціна 5 коп.

Єфремов С. Єврейська справа на Україні К. 1909 ц. 15 к.

Сьогобочний Г. Чим шкодять нам євреї К. 1907 ц. 3 к.

Порш. Із статистики України К. 1907 ц. 20 к.

У. Над. політ. питання й гром. життя (революційний період.)

Стебницький П. Я. Українська справа П—д. 917 50 к.

Грінченко Б. Де ми є і скільки нас К. 917 р. 8 к.

Грушевський М. Хто такі Українці і чого вони хочуть К. 917 р. 10 к.

— Звідки пішло Українство і до чого воно йде К. 917 р. 18 к.

— Вільна Україна. Статі з останніх днів К. 917 р. 10 к.

— Якої ми хочемо автономії і федерації К. 917 р. 10 к.

— З політичного життя старої України. Розвідки, статі промови Київ 1917 р. 126 ст. 2 карбов.

Грушевський М. Українська Центральна Рада й її Універсали (Перший і другий) К. 917 р. 20 к.

— Україна і Росія. Переговори в справі нового ладу (липень—серпень 1917 р.) К. 917 р. 28 к.

— Переяславська умова України з Москвою 1654 року статі й тексти. Вид. друге К. 917 р. 70 к.

Грушевський М. Установчі збори та народній суверенітет. Од. 917 р. 25 к.

Порш Микола Автономія України і соціалдемократія. К. 917 р. 1 карб.

Вікул С. Автономія України. К. 917 15 к.

Григорьев Н. Якої республіки треба бідним людям? К. 917 р. 15 к.

Слюсаренко Ф. Про державний лад. П-д. 917 85 к.

Грінченко Б. Листи з України Наддніпрянської. Друге видання К. 917 р. 1 р. 30 к.

Про державний лад у всяких народів Переказала Загірня. Київ 1917 р. 62 ст. 50 к.

VI. Фінансові науки, політична економія, земельна справа, робітн. питання, кооперація.

П. Мальців Україна в державному бюджеті Росії. Т-во „Український агроном.“ К. 917 30 к.

Порш М. Україна в Державному бюджеті К. 912 15 к.

(в книжці Сіромах и „Про фінансову Науку“)

Єфремов С. Як визволитись робочим людям з бідности К. 917 р. 35 к.

С. Єфремов Як люди прав собі добувають К. 917 25 а.

Загірня М. Про виборне право К. 917 р. 20 і 25 к.

Білосенко О. Селянська доля земля і воля. П—д. 917 35 к.

Кушнір М. Земельна справа на Україні К. 917 р. 30 к.

Загірня М. Земельна справа в Новій Зеландії К. 917 р. 15 к.

Сиротенко Г. Де повинна вирішатись земельна справа? Поправа 917 р.

Байер Микола. Земельна реформа і основи земельної політики на Україні К. 917 р. 25 к.

Юркевич Л. Ноціональна справа і роб. питання К. 912 р. 15 к.

Левинський В. Нарис розвитку Українського робітничого руху в Галичині К. 914 р. 80 к.

- Бородаєвський С. Про кредитні кооперації СББ. 909 р. 7 к.
 Волошиновський У. Розмова про кооперацію. Збірник.
 статей. Кам.-Подільск. 912 р. 15 к.
 Гехтер М. Селянські заробітки. Вид. „Ланц“ К. 911 р. 25 к.
 — Сільська кооперація. К. 909 р. 20 к.
 Доманицький В. Про сільську кооперацію. Т-ва позичкові,
 потребительські, с.-господ. та інші. СПб. 909 р. 15 к.
 — Товариські крамниці. СПб. 912 р. 6. к.

VII. Книжки для дітей.

- Амічіс Є. Сердце. Книга для дітей. Перекл. Б. та М.
 Грінченків. К. 911 р. 1 р.
 Андерсен Г. Казки. Переклад М. Загірньої. К. 906 р.
 245 стр. 65 к.
 Білоусенко. Вінок. Читанка для дітей молодшого віку.
 II. Серед маленьких дітей. II. Що живе на світі. III. Що росте.
 (V. Од льоду до льоду. V. Серед людей). М. 910 р. 512 стр.
 1 р. 20 к.
 Винниченко В. Федько-Халамидник, оповід. К. 913 р. 10 к.
 Глібов Л. Байки. Вид. „Лану“. К. 912 р. 168 стр. 25 к.
 — Вид. „Віку“. К. 910 р. 30 к.
 — Т-во „Друкарь“ Петроград 1917 р. 160 стр. 1 р.
 Гоголь М. Тарас Бульба. Перекл. М. Садовського К. 910 р.
 20 к. К. 1917 р.
 Гребінка С. Приказки. Черн. 899 р. 5 к.
 Грінченко Б. Народні українські казки вибранні для дітей.
 К. 910 р. 60, 80 к. і 1 р.
 — Книжка казок віршам. К. 914 р. 170 стр. 60 к.
 — Чудова дівчина, збірничок оповідань. К. 914 р. 35 к.
 — Олеся. Грицько. Украла. К. 909 р.
 Гринченки Б., М. та Н. Оповідання про дітей. К-слав
 1917 р. 1 р. 20 к.
 — Б. Сонце сходить, та інші вірші. К. 913 р. 50 к.
 — Б. і М. Рідне Слово. Укр. читанка перша після гра-
 матки. К. 913 р. 70 к. К. 917 р. 2 р. 50 к.
 Дефо Даніель. Пригоди Робінзона Крузо. Частина Т-ва
 Київ 1917 р. 50 к.
 Дзелень-Бом. Збірник віршів для діток дошкільного віку.
 Видання друге. К-слав 917 р. 1 р. 10 к.
 Загірня М. Загадки віршовані. К. 917 р. 25 к.
 Кіт та Лисиця. Казка. З малюнк. Матвіїва. Київ 1917 р. 40 к.
 Коцюбинський М. Ялинка. Харитя. Маленький грішник.
 Оповідь. Вид. „Укр. Учителя“. К. 909 р. 36 стр. 8 к.

- Левицький М. Петрусів сон. Оповідь. СПБ. 910 р. 24 с. 3 к.
 Лободовський М. Дітські пісні, казки і приказки К. 917 р.
 1 р. 10 к.
 Мельовані научки. Укр. народні казочки, книжечками, но
 1 к. СПБ. 915 р.
 Мамин Сібіряк. Лісова Казка. Перекл. Загірня Київ
 1917 р. 20 к.
 Мамин Сібіряк. Упертий Цап. Перекл. Татаренко С. Вид.
 „Криниця“. Київ 1917 р. 60 к.
 Манжура Іван. Гирломск. Богатирь. Казка. К-слав 1917 р.
 80 к.
 Митруев. Книжка діткам для розваги. Полтава 917 р. 35 к.
 Пчілка О. „Зелений гай“. Збірник віршів для дітей. Га-
 дяч 914 р. 32 стр. 15 к.
 — Друге видання Катеринослав 1917 р. 50 к.
 Твен М. Пригоди Гека Фіна. Перекл. Н. Грінченко. Вид.
 „Віку“ К. 908 р. 420 стр. 1 р.
 — Пригоди Тома Соєра. Перекл. М. Загірньої. К.
 907 р. 80 к.
 Титаренко С. Дитяча Розвага. Збірка забавок для дітей.
 К. 917 1 р. 30 к.
 Тепеліус З. Пустун Розбишаченко. Перекл. Б. Грінченка.
 К. 908 р. 2 к.
 Українські Казки. Випуск I (40 к.) і II (50 к.). Зредагували
 В. Виниченко і Ю. Сірий Київ-Харьків. 1917 р.
 Уйда Нелло та Патраш і інші оповід. Переклад Ю. Сірого
 Вид „Лану“. К. 1909 р. 75 стр. 25 к.
 — Також інші вид. „Лану“: оповідання Тамсона і Лонга,
 казки Кіпсінга, Гауфа й інші.
 Франко І. Лис Микита Казка К. 914 р. 152 стр. 50 к.
 — Лисичка кума. Вовк старшиною. Казки. 917 р.
 — Кролик і ведмідь. Казка. К. 917 р.
 — Іжак та заїць. Ілюстр. Н. Лапин. Київ 1917 р. 35.
 Черкасенко С. Маленький горбань К. 917 р. 25 к.
 — Гераськів Великдень. Оповідання. 917 р. 25 к.
 Шевченко Т. Малий кобзарь для дітей. К. 911 р. 20 к.
 — Маленький кобзарь Упорядкував В. Дожаницький
 СПБ. 911 р. 25 к.
 Шевченко Т. Маленький кобзарь. Избран. стихотворенія на
 малорусск. языкъ и в переводах русск. пис. М. 911 р. 12 к.

Книжки сі можна набути: Харьків, Петровський пер. 18.
 Книгарня В-ва Дзвін.

138 (1986)

р
л

~~4663~~

ХАРЬКІВ.

Друкарня „ПРОСВѢЩЕНІЕ“ Рибна ч. 32.

1918.

РЛ 4663

М. ПЛЕВАКО.

ЩО ТАКЕ "Просвіта"